

In een harmonieuze samenleving dragen we zorg voor mensen die minder goed voor zichzelf kunnen zorgen en gaan we uit van vertrouwen. Georganiseerd wantrouwen leidt onvermijdelijk tot een sluipende inperking van fundamentele waarden. We willen de wereld om ons heen tegemoet treden met respect en mededogen.

Inleidende tekst aan de programmacommissie

Er is armoede en kansenongelijkheid in Nederland, die de overheid niet lijkt op te lossen. Dat moet D66 zich aantrekken. In het vorige verkiezingsprogramma schreven we al dat het onacceptabel is dat kwetsbare mensen vastlopen in bureaucratie. En dat we mensen die moeite hebben met het ingewikkelde systeem van sociale zekerheid en toeslagen willen ontzorgen, omdat zij vaak niet het netwerk hebben om hen te ondersteunen.

Mensen die hoger opgeleid zijn en geen financiële problemen kennen, zijn onbekend met de praktische problemen van de minima, ze zien ook geen armoede om zich heen. Tel daarbij op dat de politiek de afgelopen jaren vooral misbruik van sociale voorzieningen benoemt en minder aandacht heeft voor de omvang van armoede in Nederland. Naast klimaatontkenners heeft Nederland ook armoedeontkenners. Het is belangrijk dat D66 de aard en omvang van armoede in Nederland en de groeiende tweedeling zichtbaar maakt. Dit is juist binnen onze partij deels een blinde vlek: in peilingen bij alle partijen geven D66-kiezers na VVD-kiezers aan zich het minst zorgen te maken om de eigen financiële toekomst. Het is belangrijk voor D66 om met een progressieve, sociaal-liberale visie op armoede te komen. Armoede kan zowel aan de inkomsten als aan de lastenkant liggen en – niet onbelangrijk – als gevolg van de regelgeving van de overheid. Er worden diverse voorstellen gedaan om dit aan te pakken.

Veel van de voorstellen hierna hebben budgettaire implicaties, maar het terugdringen van armoede zou door een rijk land als Nederland prima op te brengen moeten zijn.

Armoede en gebrek aan perspectief

D66 wil meer aandacht voor de armoedeproblematiek in Nederland, want bijna een miljoen mensen leven in armoede.

Volgens het SCP (Armoede in Kaart, 2019) leven er in Nederland 939,000 mensen, waaronder 272,000 kinderen, in armoede, waarbij zij onvoldoende inkomen hebben om te participeren in de samenleving. Van deze groep zijn er 618,000 mensen met te weinig inkomen om in hun basisbehoeften – een dak boven het hoofd, voedsel, water en licht – te voorzien. Bij twee-derde van de mensen die in armoede leven is dat langdurig (meer dan vier jaar). Armoede leidt tot sociale uitsluiting en gezondheidsproblemen. Armoede is een fundamentele beperking van mensen, en vooral kinderen, in hun mogelijkheden om te participeren en te ontwikkelen. Velen hebben slecht toegang tot internet en beperkte toegang tot onderwijs. Hulpverleners zien regelmatig gezinnen die afgesloten zijn van gas en licht, geen goed bed hebben en op kaal beton leven. Daarom wil D66 armoede in Nederland aanpakken en een visie op de aanpak van armoede ontwikkelen.

Groepen die al kwetsbaar zijn, hebben een hoger risico op armoede, maar iedereen kan in die situatie terecht komen.

Eénoudergezinnen en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben een veel grotere kans om in ernstige armoede te moeten leven. Ook chronisch zieken, laaggeletterden en mensen met een lichte verstandelijke beperking zijn oververtegenwoordigd. Aan de andere kant hebben ook hoogopgeleide jonge werkenden in sectoren waar flexwerk als zelfstandige vaak voorkomt een verhoogde kans op armoede. Armoede komt ook vaak voor bij ondernemers die te maken krijgen met een tegenslag in hun bedrijf en persoonlijk aansprakelijk worden gesteld, of zelfstandigen die arbeidsongeschikt worden en daarvoor niet verzekerd waren.

Armoede bestaat in Nederland vooral waar onze sociale zekerheid tekortschiet.

In theorie is de hoogte van uitkeringen, toeslagen en AOW zo vastgesteld dat mensen er mee rond moeten kunnen komen, op basis van voorbeeldhuishoudens en koopkrachtplaatjes. En deels is dit succesvol: twee-derde van de mensen met een bijstandsuitkering leeft níet in armoede. Maar voor de bijna 1 miljoen mensen die in armoede leven schieten we tekort. Dit komt doordat hun individuele situaties niet in de voorbeeldplaatjes passen en vaak ook omdat zij de weg niet weten te vinden in ons complexe sociale zekerheidsstelsel. Er is bij mensen die in armoede leven meestal méér aan de hand dan alleen een laag inkomen.

- werk is vaker flexwerk en arbeid is van aard veranderd. De grootste groep mensen die in armoede leven hebben wel werk, maar dan weinig uren per week. Vaak zijn ze ZZP'er en slecht verzekerd en sociale zekerheid is voor hen sterk afgebouwd
- armoede komt vaak voor bij gezinnen die niet in een standaardplaatje passen, zoals gezinnen met meer dan twee kinderen, samengestelde gezinnen, en gezinnen met wisselende samenstelling waarbij een partner wel meetelt voor de toeslagen en belasting maar in praktijk weinig bijdraagt
- mensen die in armoede leven hebben vaak schulden. Volgens het Nibud verkeert een kwart miljoen Nederlanders in ernstige betalingsproblemen zonder goede schuldhulp. Mensen in de schuldhulpverlening moeten leven van een beslagvrije voet onder de armoedegrens. Het Nibud stelt dat veel mensen tot een modaal inkomen geen tegenvaller van 300 euro of meer aankunnen, zonder zich in de schulden te steken
- mensen kunnen in armoede raken door hogere kosten dan gemiddeld, bijvoorbeeld door eigen bijdragen en eigen risico in de zorg, hoge stookkosten in niet-duurzame woningen, en woekerhuren buiten de sociale huur.

De wet- en regelgeving is gebaseerd op een systeem van schuld en boete, dat aan vernieuwing toe is. Voor veel mensen zijn de sociale instituties van de overheid een labyrint van protocollen,

voorbehouden en formuleren. De in beginsel goedbedoelde overheidsregelingen duwen mensen vaak juist over de rand, door een onduidelijk toeslagensysteem, door boete op boete bij overtredingen, te late betalingen of slordigheden bij mensen die toch al niet kunnen betalen en voorts door van het kastje naar de muur gestuurd te worden als je niet binnen de regels past en door een korting op je woontoeslag als je iemand onderdak verleent.¹

D66 kiest voor het vertrouwen op de eigen kracht van mensen en ze helpen hun kracht te vinden.

D66 wil dat de overheid en al haar instellingen weer te vertrouwen zijn. Uitgangspunt is dat de burger met goede redenen gebruik maakt van onze sociale zekerheid. Pas als evident is dat regels opzettelijk worden overtreden mogen boetes of strafkortingen worden opgelegd. De overheid dient bij onduidelijke situaties coulanter te zijn en pas bij grove opzet of herhaalvoertredingen zijn zwaardere strafmaatregelen gepast.

D66 streeft naar een fundamentele herziening van de rol van sociale zekerheid bij het aanpakken van armoede.

Uitgangspunt moet zijn dat armoede wordt teruggedrongen door:

- een radicale vereenvoudiging van het hele systeem, zodat het voor burgers eenvoudiger wordt om je weg te vinden en je recht te halen
- te voorzien in een financiële basis voor degenen die getroffen worden door gebrek aan inkomen ongeacht de schuldvraag. De mogelijkheden van een onvoorwaardelijk inkomen ter vervanging van het hele complex van inkomensafhankelijk regelingen moet serieus onderzocht worden
- voor diegenen die ondanks voldoende financiële middelen niet zelfredzaam zijn, hulpverlening op maat te bieden. Doel daarbij is het helpen naar zelfstandigheid waar mogelijk, maar ook accepteren dat permanente hulp nodig kan zijn.

D66 streeft er verder naar om:

- de rol van de ombudsman te versterken en toegankelijk te maken voor iedereen, als onafhankelijke belangenbehartiger van de burger ten opzichte van de overheid
- overheidsinstellingen verantwoordelijk voor toeslagen en sociale zekerheid te beoordelen op successen, namelijk het aantal bereikte mensen die recht hebben op de voorziening, en niet op fraudegevallen of op budgetten
- de hoogte van uitkeringen, toeslagen en AOW niet alleen met een tabelcorrectiefactor te indexeren, maar daarnaast periodiek inhoudelijk door het SCP te laten toetsen of mensen in armoede (en niet alleen voorbeeldhuishoudens) er echt mee rond kunnen komen.

D66 wil onderwijs toegankelijker maken voor mensen in armoede

Eén van de gevolgen van armoede is dat het de toegang tot onderwijs fundamenteel beperkt, hetgeen ons streven naar kansengelijkheid ernstig frustreert. De volgende maatregelen kunnen helpen om het Nederlandse onderwijs meer toegankelijk en succesvol te maken voor kinderen en volwassenen uit gezinnen die in armoede leven:

- lessen en activiteiten over omgaan met geld te bieden, juist voor kinderen uit arme gezinnen.
- mensen een solide mogelijkheid tot een 'tweede kans' te bieden ook als ze (bijvoorbeeld door schulden of geldgebrek) een opleiding niet hebben afgemaakt
- toegang tot het internet als basisvoorziening te bieden, die bijvoorbeeld via gemeentelijke gebouwen en bibliotheken door iedereen in Nederland op loopafstand bereikbaar moet zijn
- breder mogelijk maken dat mensen met een bijstandsuitkering een goede opleiding kunnen volgen, door ook hoger onderwijs en opleidingen langer dan één jaar mogelijk te maken, en

¹ WRR (2017): Burgers moeten erop kunnen vertrouwen dat de overheid hen niet over de rand duwt en dat momenten van mentale zwakte of onoplettendheid niet direct ingrijpende gevolgen hebben.

niet langer te eisen dat iemand elke vorm van werk moet accepteren in plaats van een opleiding

- beperkingen die mensen met schulden nu ondervinden om studiefinanciering aan te vragen moeten worden verholpen
- de doorstroom naar het hoger onderwijs vanuit het MBO te stimuleren door gerichte voorlichting en deze doorstroom te voorzien van de financiële randvoorwaarden

D66 streeft naar een schuldenvrije toekomst²

Schulden spelen een cruciale rol bij armoede. Veel mensen die op papier genoeg inkomen zouden moeten hebben om rond te komen, redden het niet door schulden. Wij stellen de volgende maatregelen voor:

- mensen met schulden krijgen het wettelijk recht op een aflossingspauze van twee maanden per jaar
- een centraal geleid incassobureau inrichten voor schulden bij de overheid én semi-overheid. Dit moet geen nieuwe incassogigant worden, maar een sociale instelling nauw verbonden met de schuldhulpverlening, met als hoofddoelstelling een duurzame financiële toekomst
- mensen met schulden moeten binnen zes maanden weten waar ze aan toe zijn: een overeenkomst met schuldeisers of een traject in de wettelijke schuldhulpverlening
- het verdienmodel op schulden, zoals kick-back commissies, moet worden verboden, en er komt een strenger en breder gedefinieerd plafond op invorderings- en incassokosten
- de beslagvrije voet moet verhoogd worden zodat deze boven de armoedegrens van het SCP (niet-veel-maar-wel-toereikend) ligt.

² De plannen hier vormen de kern uit het visiedocument 'voor een schuldenvrije toekomst' van kamerlid Rens Raemakers.